

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 5 Akershus Fylke:
 Tilleggsspørsmålnr. Kråkstad Herad:
 Emne: Kråkstad Bygdelag:
 Oppskr. av: Peter ^{Berg,} Villa Åsheim Gard:
 (adresse): Kråkstad G.nr. 6 Br.nr. 38

- A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Egen røynsle og heimelsme
 B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Vandbæring.

I) Inntil omkring 1860 var det nok ingen anden måte å få vand inn i hus til folk og dyr i Kråkstad enn ved å bære det inn. En kan vistnok tidfeste det slik, at de første vandledninger blev lagt ved disse tider. Men hjemmelsmannen Sigvart Kråkås-født -1855- forteller, at han var med å laget endel av de dengang brukte "stokkeledninger, da han var i 20 års alderen. Det var i en grend i Kråkstad, som nu har jernbanestoppested ved navn Skotbu. Han var med å la slik vandledning på Skodbo gård - i daglig tale uttalt "Skörbu". Bestemt årstal kan han ikke huske. - På enkelte andre større gårder i bygden var det da alt lagt slike vandledninger. Som regel var det til å begynde med bare innlagt vand i fjöset - til dyra. -- Disse vandledning-ger var lavet på den måte, at lange, rette, kvistefrie stokker - særlig furustokker - blev borret i centrum fra den ene ende til den anden. Stokkene blev så föiet sammen med dertil lavede jernringer. Disse var ca. 3 tommer brede - tykkeste på mitten og "konet" - (var uttynnet) - til begge sider slik, at de kunne rammes inn i enden av den borrede stöck. Jernringene var sjölsagt etpar tommer viere i omkrets en det borrede hull i stöckene. Disse stokkeledninger brukt over alt hvor

vadnledning blev lagt inn og har været i bruk helt til de blev skiftet ut med de nuværende vandrør. Stokkeledningene var uvanlig holdbare. Lå ledningen nedgravet i ~~ikke~~ "Leire" kunne den ligge i menneskealdere. Det var som regel den omskrevne jernring, som det rustet hull i, når stokkene ikke var rammet rigtig godt sammen, og da blev det gjerne lekkasje på ledningen. Jeg har selv gravet opp og utskiftet en slik stokkeledning hjemme på min fedrenegård Skjønhaug. Det var i 1919 - også her var det de nevnte jernringer, som forårsaket lekkasje. - Når denne ledning var lagt kan ikke bestemt siges, men den var nok langt inne på et par menneskealdere, gammel. På mindre steder i bygden bar man nok vandet inn både til folk og fe enda i mange år fremover og det er nok fremdeles de steder og plasser i bygden hvor vand bæres inn. -- Før i tiden da vandbæring var almindelig blev bæresæle brukt. Denne kaldte man "Vasåk og "Vassæla" (tykk l) . --- Trebötter blev brukt helt til ca. 1875 åra. Mulig der ennu finnes slike trebötter her.

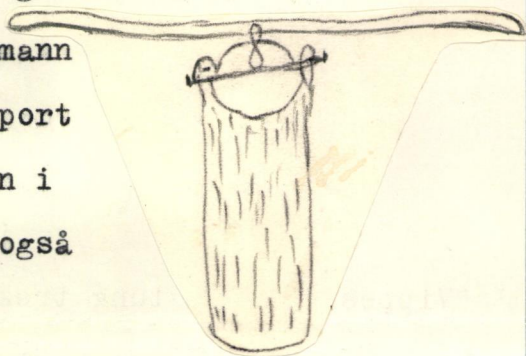
"Vasåket var et tre som var uthullet passende for begge skuldre og med en utringing for halsen. - Til å henge böttene i var der gjerne festet en jernlenke med en jernkrok, i hver ende av "vasåket". Det kunne også være en taugstomp tred^s gjennom et dertil lavet hull i "vasåkets" bærearmer og en knute knyttet på oversiden slik, at taugstompene ikke kunne komme tilbake gjennom hullet. I den anden ende av bærestroppene var der så knyttet en jernkrok.

En har ikke sett mere enn en type på "vasåk" her, men selvfølgelig kunne disse være mere og mindre "forseggjort med hensyn til tilpasning for skuldrene.

2) Ja "Vasså" har været brukt. Det var et langt og sylindrerformet trekjörrel, som tok ca. 10 bötter vand.

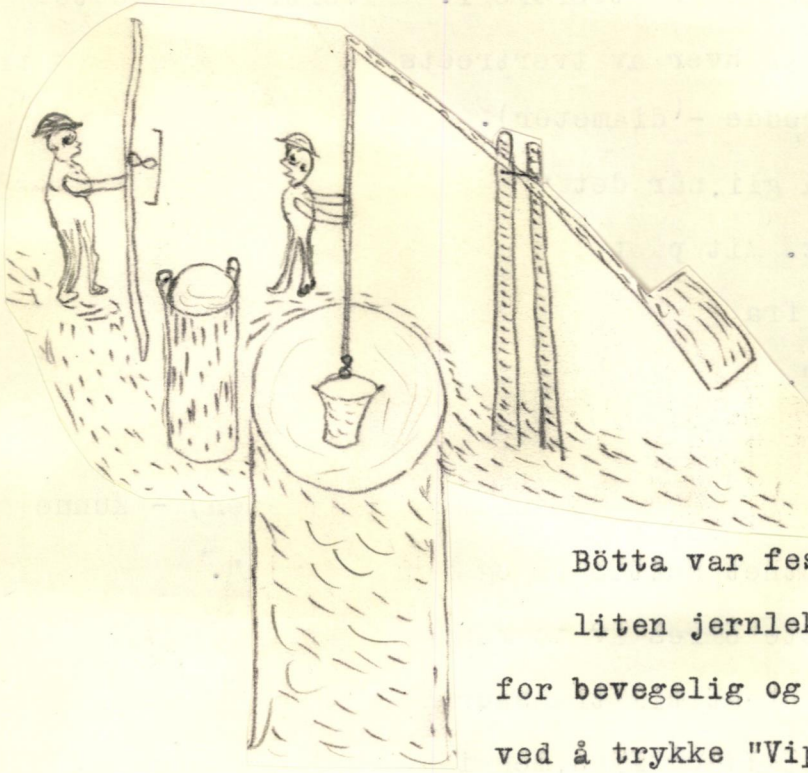
I overkant av "Vassån" var der gjennomhullede örer til å feste "bærestangas" tvertre i. "Tvertre" hadde to knotter - en på hver av tvertreet~~s~~ ender og avpasset til "Vassåens" bredde - (diameter). Disse knotter hindret tvertreet i å gli, når det var heftet i "Vassåens" örer for transport. Mit på tvertreet var der festet en krampe av jern ogx fra denne i gjen en krampe som var festet i "bærestanga". "Bærestanga" og tvertreet var således koblet sammen og hele bæreanordningen, som en kaldte "Såstanga" - (i følge hjemmelsmann Halvorsen) - kunne derfor med lethet hektes på og fra "Vassån".

"Vassån" måtte bæres av to mann og blev mest brukt til transport av vand til stald og fjös, men i de større kjökkener var nok også "vassån" anvist en plass.

Hjemmelsmannen Halvorsen siger, at vandtransporten nok for det meste blev utfört av karfolka på gården. - Vand-"såstanga" blev også brukt til transport av melk der hvor en trengte store kjörrel. Man la et trelok eller tilpassede bordstykker for ~~å~~ å hindre "skvulping". Vandet blev som regel iöst med böttet. - Var det på gården "jupvandsbrönd", hvor det var langt ned til vandet, hadde man gjerne plasert ved brönden en såkaldt "vippestang" - "Bröndvippe". Ja på småsteder fandt man nok også för i tiden disse "Bröndvipper". Hadde man en "Vasåre" eller et godt tilsig av van, var det nokså almindelig å grave brönden dyp og mure op kantene med sten. Særlig da när det gjalt renvand til husholdningen. Her blev gjerne da en en slik "Bröndvippe" plasert. Var det rikelig nok med vand, tok man vand der både til folk og fe. Se omstående riss.

" Bröndvippa "

Bötta var festet med en liten jernlekk og var derfor bevegelig og kunne fylles ved å trykke "Vippestanga" ned i brönden. Balansetyngden på

"Vippestanga" - tung trekloss - en kasse med sten eller lignende - besörget hevingen av vandbötten og så kunne den tömmes i "Vandsån" for hånd.

- 3) Nei ikke på en ski, men en dertil laget trekjelke.
- 4) For det meste voksne karfolk bar vand den gangen alt vandet måtte bæres i hus - og til dyra - men somme ganger nok også kvinfolka. For eks. i husmannsplasser og ander småsteder, hvor mannfolka var borte på arbeide.
- 5) Nu for tiden er vel vand innlagt både til dyr og folk på alle gårder og villahus, men på småsteder og enkelte gjenværende husmannsplasser bæres det nok enda vand. Vandbæringen der, blir vel i mindre målestokk og transporten foregår nok nu bare med bötter. - "Vasåket" er nok på sine steder enda i bruk til forskjellig transport. Som daglig og almindelig brukt av alle kan vel disse metoder tidfestes her til omkring 1840 - 60 åra.

6) Ja dengang vandet måtte transpoteres i hus med håndkraft var nok kjöring av vand med hest, slæde og vogn brukt. Denne form for vandtransport brukes nok til sine tider enda, når frostskade eller törke setter inn. En har den nu snart henvandrende vinter i friskt minne, hvor hele Östlandet kjörte vand til folk og dyr fra de tidlige höstmånader 1947.

7) Ja nu er vel snart vand innlagt over alt i bygden, men som för nevnt så finnes nok ennu småsteder hvor vand bæres i hus.

Kråkstad 24/3 -48.

Peter Berg.

1436

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

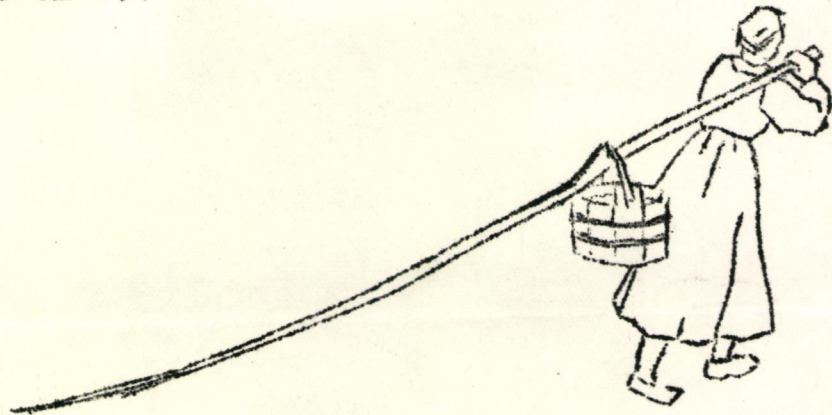
Akersh.
Kråkestad

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR: NORSK FOLKEMUSEUM
BYGDØY

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbæring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampla over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ?

Har ein bruka kumøkk til brensel ?

Tilleggsspørsmål nr. 5 Vannbæring.

En har ikke hørt noe om, at denne måte å bære vand på har forekommit i Skånska Kamminne.

Tilleggsspørsmål nr. 12. Samal Engkältas

Her i Skånska Kamminne har en aldrig hørt at der er brukt fiskebein og kumøkk til brensel.

4084

Skånska

- 50

Peter Berg.